

YIKIM VE YENİDEN İNŞA ARASINDA EĞİTİM SİSTEMİNİN MEKÂNSALLAŞMA SORUNSALI

The Problematic of Spatialisation of the Education System Between
Destruction and Reconstruction

T. Gül Köksal*

Geliş Tarihi / Received: 14 Mart 2025

Kabul Tarihi / Accepted: 8 Nisan 2025

Köksal, T. Gül. (2025). "Yıkım ve Yeniden İnşa Arasında Eğitim Sisteminin Mekânsallaşma Sorunsalı". Eğitim Bilim Toplum Dergisi, Cilt:22, Sayı: 88, (Güz 2024) ss: 75-87

75

Öz

Toplumsal bir varlık olan insan türü nesiller boyunca mekânı kurarak, dönüştürerek, yıkarak veya yeniden inşa ederek hayatını sürdürülmüştür. Bu bağlamda mekâna yapılan her türlü müdahale, fiziki bir boyutu aşmış ve toplumsal ilişkileri etkileme gücüne sahip olmuştur. Mekân üretimine bu gücü veren, salt mekânı tasarlayan mimar, plancı gibi mesleki özneler değil, aynı zamanda bu üretimi belirleyen ve özneleri de yönlendiren politik-ekonomik koşulların toplamıdır. İçinde yaşadığımız kapitalist kentleşme sadece barınmayı değil, aynı zamanda toplumsal bağlamda sağlık, eğitim gibi hizmetleri de kapsayacak şekilde mekânsallaşmaktadır. Türkiye’de 1980’lerden başlayarak etkili olan neoliberal kentleşme ise, deprem, yangın gibi doğal ya da insan eliyle gerçekleşen olaylarda söz konusu alanlarda ölümcül etkiler yaratmaktadır. Bu makalede mevcut sistem içinde eğitim sisteminin mekânsallaşması sorunsallaştırılacak ve yapabilirliklerimizi arttıracak yol ve yöntemler tartışmaya açılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Mekân üretimi, kapitalist yaratıcı-yıkım sistemi, eğitim sistemi, deprem etkileri, başka bir mekânsallık.

Abstract

Being a social being, the human species has sustained its life by establishing, transforming, destroying or rebuilding space for generations. In this context, all kinds of interventions in space have gone beyond a physical dimension and have the power to affect social relations.

* Doç. Dr., tgulkoksal@gmail.com

What gives this power to the production of space is not only the professional subjects such as architects and planners who design the space, but also the totality of political-economic conditions that determine this production and direct the subjects. The capitalist urbanisation we are living in is spatialised in a way to include not only housing, but also services such as health and education in the social context. Neoliberal urbanisation, which has been effective in Turkey since the 1980s, creates fatal effects in these areas in natural or man-made events such as earthquakes and fires. In this article, the spatialisation of the education system within the current system will be problematised and ways and methods to increase our capabilities will be discussed.

Key Words: Space production, capitalist creative-destruction system, education system, earthquake effects, another spatiality.

Giriş

Toplumsal bir varlık olan insan türü nesiller boyunca mekânı kurarak, dönüştürerek, yıkarak veya yeniden inşa ederek hayatını sürdürülmüştür. Bu bağlamda mekâna yapılan her türlü müdahale, fiziki bir boyutu aşmış ve toplumsal ilişkileri etkileme gücüne sahip olmuştur. Henri Lefebvre, *Mekânın Üretimi* (2014) isimli eserinde bu süreci gayet detaylı olarak irdeler ve mekân üretiminin sadece maddi mekânların üretimi değil, aynı zamanda toplumsal ilişkilerin de üretimi ve yeniden-üretimi olduğunu ifade eder. Nitekim mekân toplumsal adaletsizliği yaratabilir, güç ilişkilerini yeniden kurup dönüştürebilir ve toplumsal sınıfların iktidarla aralarındaki mesafeyi tayin edebilir. Mekân üretimine bu gücü veren, salt mekânı tasarlayan mimar, planıcı, mühendis gibi mesleki özneler değil, aynı zamanda bu üretimi belirleyen ve öznelere de yönlendiren politik-ekonomik koşulların toplamıdır. Nasıl ki sistem içinde eğitim sadece öğretmenlerin karar vericiliğinde ilerlemiyorsa, aynı şekilde mekânsallaşma konusu da kentleşme politikası bağlamında bütüncül olarak ele alınmalıdır.

Bu yazıda eğitimin türlü boyutlarından biri olan mekânsallaşma üzerinde durulacaktır. Mekân ile birey-toplum arasındaki birbirlerini yaşamsal olan her şey üzerinden etkileme gücü dikkate alınarak, eğitimin politik olarak dönüşümünün eğitim mekânlarının da dönüşümü ile bağlantılı olduğu iddia edilmektedir. Yazının başlığında geçen yıkım ve yeniden inşa, kapitalist kentleşmenin motor gücüdür. Bu sistem dahilinde eğitim de sistemin gereğine uygun bir şekilde mekânsallaşır. Tam da bu nedenle eğitim sisteminin nasıl mekânsallaştığı, aynı eğitimin kendisi gibi sorunsallaştırılmalı ve her iki meselenin devrimci dönüşüm olasılığı bir arada ele alınmalıdır. Yazıda bu sorunsalı, Türkiye'nin yapıları çevresinin güncel meseleleri olan deprem, yangın gibi doğal veya insan eliyle gerçekleşen sorunlar üzerinden açmaya çalışacağım.

Kapitalist Yararıcı-Yıkım Sisteminde Yapılı Çevre Üretimi

İnsanlığın yerleşik hayata geçtiği zamandan bu yana, binlerce yıldır kurduğu şehirlerin, endüstri devrimi olarak nitelendirilen büyük dönüşümlere sahne olmasıyla birlikte 21. yüzyıla ulaşan kent olgusunu, bir oluş halinde ele almak gerekiyor. Zira kent, 19. yüzyıldan itibaren metaların üretildiği bir yerden, kendisinin meta olduğu bir dönüşüme uğradı. Artık kent, sermaye birikiminin, rekabetin, çatışmanın, türlü boyutlarla toplumsal eşitsizliklerin üretildiği bir mekân. Bunun nedeni de kentlerin biçimini belirleyen politik-ekonomik sisteme bağlı, sosyal, sınıfsal yapılanmadır. Tam da bu nedenle kentleşme, ziyadesiyle politik ve sürekli yıkım-yeniden inşa döngüsü nedeniyle bir oluş halindedir. Bu düzen, yaratıcı-yıkım (*creative-destruction*) olarak da tanımlanmaktadır.

Kentlerin planlama disiplini de bu dönüşümlerin içinden doğmuş, kapitalist modernitenin, ulus-devlet oluşumunun bir müdahalesidir. Öte yandan sistemin 21. yüzyılda vardığı küreselleşme ile kent artık inşaat, enerji sektöründen, bunları tasarlayan mesleki disiplinlere kadar, gerektiğinde sistemi mekânsallaştırarak sabitleyen, gerektiğinde de yersiz-yurtsuzlaştırarak çalışan bir dinamizm halindedir.

H. Lefebvre (2014) mekânın toplumsal bir ürün olduğu ve kentin üretiminin kapitalist toplumun yeniden üretimi için esas olduğunu işaret eder. Bu kabulde mekânı belirleyen güç ilişkilerini yeniden düzenlemenin yolu, o güç ilişkilerinin vücut bulduğu mekânı değiştirmekten geçer. Mekân bizi ve ortamı biçimlendiriyorsa, dünyayı değiştirmek için Lefebvre'in (2016) işaret ettiği gibi “*tahsis ederek, işgal ederek*”, mülkiyetten bağımsız kullanım hakkına ve karar süreçlerinin tüm aşamaları ile katılım hakkına sahip çıkarak mekânı değiştirmek gerekir. Tasarımcıdan kendisi ve toplum için bu kadar büyük bir değişimi bir hamlede yapması elbette beklenemez. Ancak küçük mekânsal müdahaleler bile belli bir oranda etkilidir. İlk elden çok basit bir örnek verirsek; bir toplantı salonunda bir yöne doğru sırt sırta dizilmiş oturma elemanlarının sadece yönlerini değiştirerek, mesela yüzler karşılıklı gelecek şekilde oturma düzenini “bozarak” dönüştürmek, mekândaki kürsüyü kaldırmak veya diğer oturma grupları ile hem zemin yapmak bile ortamdaki ilişkilenmeyi dönüştürür, ortamı farklılaştırır.

Bugün bir marka olarak pazarlanan ve bir şirket gibi yönetilmeye çalışılan kentler, aynı zamanda bir toplumsal mücadele alanıdır da. Çünkü kent üzerindeki paylaşım mücadelesi üretim ilişkilerinden bağımsız değildir. Kentler, bir toplumsal ilişkiler bütünüdür ürününü ise, bu bütün kolektif üretimin sonucudur. Bu bağlamda ortak emeğe sahip çıkmak, geçmiş

gibi, gündelik olana ve geleceğe de sahip çıkmaktır. Öte yandan hayatı dönüştürmek gündelik yaşamın ortamı olan mekândan geçiyorsa, öncelikle mekân üretimine dikkat çekmekte fayda var.

Endüstri Devrimi'ne kadar geleneksel malzemeler ve üretim yöntemlerini kullanan insan, bu zamana kadar uzmanlaşmış bir mesleki ayrıma gitmeden yaşam alanlarını oluşturagelmıştır. 20. yüzyılın ortasından itibaren “mimarsız mimarlık” olarak adlandırılan bu yapıli kültürel çevre, barınma mekânları gibi özel alanlardan ortak kullanım alanlarına dek çeşitlenmiştir. Ancak Endüstri Devrimi ile birlikte parçalanın geleneksel alışkanlıklar, yerini parçalanmış bir gündelik yaşama bırakmıştır. Endüstriyel yeni üretim teknikleri ve malzemeler, yeni işlevler, sanayileşme, kentlerin çehresini de büyük bir hızla ve ölçekte dönüştürmüştür. Ve fakat bu dönüşüm sanıldığı gibi çeşitlilik getirmemiştir. Mimari ölçekte, yani mikro ölçek ile şehircilik denilen makro ölçek arasında belirgin bir fark yoktur. Günümüzde mekânın daha çok görsel bir niteliği vardır. Güç göstergesi olan yapı bir nev'i seyirlik bir nesnedir. Diğer yandan mimarsız mimarlık olarak isimlendirilen, tasarım hizmeti almayan mekân üretimi halen sürmektedir. Hatta bu üretim dünya yüzeyindeki yapıli çevrenin çok büyük bir bölümünü oluşturmaktadır.

Avrupa'da 19. yüzyılda hızla büyümekten kaynaklı ölçeği değişen kentler, yolların lastik tekerlekli ulaşım araçları dikkate alınarak genişletilmesi, geleneksel yapıların yerini betonarme ve çelik strüktürlü yapıların alması gibi nedenlerle ciddi bir dönüşüme uğramıştır. Bu kentlerin dönüştüren ikinci büyük kırılma iki büyük dünya savaşının yol açtığı yıkımlardır. 1960'lerden itibaren mimarlık alanında bir yandan modern mimarlık hareketleri ses getirmeye başlarken, bir yandan da modernizmin etkilerine karşı fikirlerin de tartışılmaya başlandığı görülür. Bu tarihlerde savaş karşıtı, çevre koruma, , kadın mücadelesi gibi toplumsal hareketler mimarlık düşünce ve üretim dünyasını da etkilemiştir. “Anti-architecture”, “Radical Design”, ütöapist tasarım vb. olarak gruplandırılan mimarlık hareketleri başka mekânsal düzenlemeler veya yaşam biçimlenişleri tasarlamaya girişmişlerdir. Mimarlığın politik, sosyal, ekonomik, kültürel yönlerini tartışmaya açan, müzik, resim, performatif sanat, grafik tasarım, enstelasyon, sergi gibi farklı sanatsal üretim yollarını mimarlıkla harmanlayan, kimi kez fiziki üretimden çok “kâğıt mimarlığı” denilen fikri üretimi önceleyen ve kolektif düşüncelerden doğan bu ortam bugüne oldukça zengin bir birikim bırakmıştır. Yona Friedman, Cedric Price gibi mimarlar, Archigram (İngiltere), Archizoom (İtalya), Superstudio (İtalya) bu birikimin önde gelen kişili ve oluşumları arasında sayılabilir.

1990’larda Sovyetler Birliği’nin dağılışı ile dünyada artık başka bir dönem başlar. Bu kırılma mimarlık dünyasına da yansır. 1960’lar ve 90’lar arasında meslek yayınlarındaki “toplumsal mimarlık, sosyal mimarlık” söylemi üzerine tartışmalar, özellikle 2000’lerden itibaren yerini bireysel olarak öne çıkan “star mimarlar” ve eserlerine bırakmıştır. Markalaş(tırıl)mış veya diğer bir deyişle metalaştırılmış yıldız mimarların (Star architects/startects) parladığı ‘80’ler sonrasında bu mimarlara karşı, 2008’lerdeki küresel kriz ile birlikte kolektif ve kamu yararına mimarlığın tartışıldığı oluşumlar kendilerini ifade etmeye başlamışlardır.

Mekân üretimindeki bu çatışma ortamında kamu yararına, eşit-adil bir yaşam alanı kurma amacıyla toplumsal dönüşümü hedefleyen ve bu dönüşüm yolunda düşünce ve üretimde bulunan kişi/oluşumlar da var. Ancak mekân üretimi salt mimar, planıcı, mühendis gibi disiplinlerin meselesi olarak sayılamaz. Elbette bu disiplinlerin gereği teknik bilgiye ihtiyaç vardır, ancak teknik bilgi de politik yaklaşımdan azade değildir.

Türkiye’de üniversitelerin özgür ve politik bilince haiz ortamına vurulan önemli bir darbe, ’80 askeri darbesi, bilhassa Yüksek Öğretim Kuruluşu’nun kurulmasıyla mimarlık üretim ortamını da olumsuz yönde etkilemiştir. Mimarlar Odası’nın dergisi “Mimarlık Dergisi”nin ’80 öncesi ve sonrası içeriklerine hızlıca bir göz atmak bile ülkedeki mimarlık üretim ortamının dönüşümünü rahatlıkla gösterecektir. Bu dönüşüm elbette sadece mimarlık alanında değildir. Sendikaların, demokratik kitle örgütlerinin ülke genelinde gördüğü baskılara bağlı her alandaki dönüşüm mimarlık alanında da olagelmıştır.

2000’ler dünya genelinde ve Türkiye’de kapitalizmin baskısıyla kentsel dönüşümün hızlandığı, kent ve kırdaki çitlemelerin arttığı, insanların yerinden edildiği bir eşik olmuştur. Bu dönemde sermaye lehine müdahalenin artması nedeniyle, muhalif oluşumlar kurucu iradede daha çok savunmaya geçmek zorunda kalmışlardır. Siyasal bir dönüşümü hedefleyen toplum yararına mimarlık, öğrencilerin veya meslek örgütünün söylemlerinde yer alsa da eylemsel olarak daha çok savunma veya kendi içine dönük etkinliklere dönüşmüştür. Kentlere, meslek ortamına ve akademiye yönelik topyekûn müdahale, mücadelenin de parçalanmasına neden olmuştur. 60’larda görülen dünyayı dönüştürme arzusu, bunun için örgütlenme ve kurumsallaşma çabası, yerini bu denli kuvvetli bir politik iddiası olmayan, sadece kendi ortamını dönüştürmeye dayalı arzulara bırakmıştır.

Bu bağlamda eğitim sisteminin kendisi gibi nasıl mekânsallaştığını sorgulamak önem kazanmaktadır. Lefebvre'in Gündelik Hayatın Eleştirisi (2012) serisinde ifade ettiği gibi, “bireyin kendi yaşamını bir yapıt olarak kurgulayıp yaşaması”, diğer bir deyişle, gündelik yaşamsal deneyimin sürekli bir eleştirel tutumla zenginleştirilmesi ve praksişçi davranış biçiminin gündelik pratiklere egemen kılınması durumudur. Praksişçi özne, gündelik yaşama eleştirel bakış açısı ile müdahale eder.

Kent, kapitalist üretim ilişkilerinden doğan çelişkilerin sahnesi olarak bizzat çelişkilerin de kaynağı ise, reaktif-proaktif eylemliliğin yanı sıra, karar vericilerin söylemi üzerinden hareket alanın ötesine geçen; gündelik hayatı dönüştürücü-yaratıcı/yıkıcı, devrimci-kurucu iradeler tesis etmek önem kazanır. Kent hakkını—hak verilmez/alınır veya kazanım/kayıp diyalektiğinin ötesine taşıyarak—bir inşa süreci olarak okumak ve icra etmek gerekir.

Lefebvre (2012), mekânın üretimi ile ilgili şöyle bir üçlü sunar;

- Üretim ve yeniden üretimi kapsayan, maddi çevreyi oluşturan fizikiliği “mekânsal pratik” olarak tarifler ve bu “algılanan mekân”dır.
- Üretim ilişkileri ve bu ilişkilerin oluşturduğu düzene bağlı mental düzlemi “mekânın temsili” olarak tarifler ve bu “tasarlanan/düşünülen mekân”dır.
- Sosyal hayatın her türlü yönüyle ilintili, yaşanan toplumsal ilişkileri, yani toplumsallığı da “temsili mekân” olarak tarifler ve bu da “yaşanan mekân”dır.

Bu üçleme, mekân-beden-toplum üçlemesinin ilişkiselliğini açık eder. Bu çerçevede “mutlak mekân”, üretim süreciyle oluşan “sosyal mekân” ve “soyut mekân”dan farklıdır. Sosyal mekânlar, doğumdan ölüme dek harekete geçen bireyler ve kolektif hareketlerin sosyal eylemlerini içerir, yani gündelik yaşam deneyimlerinin cisimleştiği yerlerdir. Soyut mekân ise, bilgi ve iktidarın kesişimiyle (bilgi de bir güçtür) mekân üzerinden toplumsal ilişkileri kontrol eden hiyerarşiler üretir. Bu nedenle planlama/tasarım disiplinleri iktidar/sermayenin elinde denetim aracı olurlar. Türkiye'nin yapılı çevresinin güncel meseleleri olan deprem, yangın gibi doğal veya insan eliyle gerçekleşen sorunlar üzerinden, yukarıda tariflenen mekânsallaşmayı açmaya çalışalım. Daha ayrıntılı bir okuma için, Evrensel Gazetesi'nde Cumartesi günleri kaleme aldığım kent hakkı sayfalarına da bakılabilir (Köksal, 2024-25).

Eğitim Yapılarının Deprem, Yangın vb. Karşısındaki Durumu

Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası'nın (Eğitim Sen) 5 Şubat 2025 tarihli depremin ikinci yılına ait “6 Şubat depremlerinin ikinci yılında, deprem bölgesinde öğrenci ve eğitim emekçilerinin durumu” başlıklı basın açıklamasında geçen şu sözler bu makalenin temel derdini de yansıtır: “... Deprem sonrasında yüzlerce okul kullanılamaz hale gelirken, yüz binlerce öğrenci eğitim hakkından mahrum kalmıştır. Depremlerin üzerinden iki yıl geçmiş olmasına rağmen deprem bölgesinde eğitim hâlâ ciddi sorunlarla karşı karşıyadır. Üstelik yalnızca deprem bölgesi değil, Türkiye genelindeki okulların depreme dayanıklılığı konusunda gerekli adımların atılmamış olması endişe verici bir durumdur” (Eğitim Sen, 5 Şubat 2025). Raporda Adıyaman, Hatay, Malatya, Osmaniye ve İskenderun'da deprem sonrasında eğitimde yaşanan temel sorunlar, fiziki altyapı eksiklikleri, öğretmen ve öğrenci sorunları, hijyen ve barınma sıkıntıları da kapsamlı bir şekilde ele alınmaktadır.

Eğitim Sen'in 3 Şubat 2025 tarihli ve “*Milli Eğitim Bakanlığı, okulların olası bir deprem ya da yangın ihtimaline karşı ne kadar güvenli olduğunu açıklamalıdır*” başlıklı diğer bir açıklaması ise, Bolu Kartalkaya yangını ve 6 Şubat depremlerini işaret ederek, eğitim yapılarının güvenliğini sorgulamaktadır (Eğitim Sen, 3 Şubat 2025). Sendika'nın, Bakanlığa soruları şu şekildedir;

- Türkiye'deki tüm ortaokul ve lise düzeyindeki kaç okulda yangın merdiveni bulunmaktadır?
- Depreme dayanıksız olduğu bilinen kaç okul binası hâlâ aktif olarak kullanılmaktadır?
- Yangın merdiveni olmayan okulların sayısı kaçtır? Bu okullara neden gerekli düzenlemeler yapılmamıştır?
- Mevcut yangın merdivenlerinin kaçının kullanımı güvenlidir? Kaç tanesi yönetmeliklere uygundur?
- Deprem güçlendirme çalışmaları tamamlanmadan eğitim-öğretimin sürdürüldüğü kaç okul bulunmaktadır?
- Bu okullarda eğitim gören öğrencilerin, öğretmenlerin ve diğer çalışanların can güvenliği nasıl sağlanacaktır?
- Yangın ya da deprem gibi bir felaket yaşandığında sorumluluk kimin olacaktır? İhmaller nedeniyle meydana gelebilecek olası can kayıplarının hesabını kim verecektir?

Soruların ardından dile getirilen talepler ise şu şekildedir:

- Türkiye’deki tüm okulların güvenli olup olmadığına dair şeffaf bir denetim yapılmalı ve sonuçları kamuoyuna açıklanmalıdır.
- Yangın merdiveni bulunmayan ve depreme dayanıksız okullar derhal kamuoyuyla paylaşılmalıdır.
- Riskli okullarda yapılan eğitim-öğretim faaliyetleri derhal durdurulmalı, öğrencilerin güvenli binalarda eğitim-öğretim görmesi için gerekli önlemler alınmalıdır.
- Yangın ve deprem güvenliği için merkezi bütçeden ihtiyaç kadar bütçe ayrılmalı; eğitim kurumları rantta göre değil, can güvenliğine öncelik verilecek şekilde düzenlenmelidir.

Mevcut kentleşme politikasının bu sorulara sağlıklı yanıtlar vermesi şu an için olası gözükmemektedir. Bu nedenle bir yandan bu tür sorgulamaların karar vericilere yöneltilmesi ve kamuoyuna sunulması, hukuki ve eylemsel olarak takibinin yapılması gerekirken, diğer yandan eğitim yapılarının deprem, yangın vb. güvenlik denetimi ve yapısal olarak iyileştirilmesi için yeni yol ve araçların üretilmesi gerekli gözükmektedir.

Eğitim Sen’in Eğitim Felsefesine Uygun bir Mekânsallaşma İçin Ortam Kurma Olasılığı

Öncelikle, barınmayı sorunsallaştırırken, tüm canlı sisteminin yaşam hakkını merkeze alan bir yerden konuyu ele alırsak, bunun sadece bina inşa etmeye dayalı bir mesele olmadığı hemen göze çarpabilir. Diğer bir deyişle, partiyarkadan türcülüğe, doğanın kendisi ile kurduğumuz ilişkiyi de kentleşme bağlamında yeniden düşünmek gerekiyor.

Kapitalist modernite projesinin üretimi olan anaakım planlamanın, 21. yüzyılda dönüştüğü rıza/arzu zemininde bir biyoiktidar aracı olması haliyle, nüfus kontrolü, norm/normalizasyon üretimi ve gözetim/denetim toplumu yarattığı çokça kaynakta eleştirel bir şekilde ele alınıyor. Kamu yararı ve katılımcı planlama söylemleri çoktan boş gösterene dönüşmüş durumda. Zaten deprem sahasında OHAL ilanı peşine, bölgede sistemsel anaakım planlama bile askıya alındı. Bunu eleştiren akademisyenler/meslek insanları da susturulmaya çalışıldı.

Öte yandan anaakıma karşı eleştiri olarak gelişen, sistem-içi onarıcı planlama/kentsel mekân üretimi ise, birey/kurumların nelerin yapılması/yapılmaması gerektiğini işaret ettiği bir talep siyasetine indirgenmiş durumda. Ve biliyoruz

ki, talep siyaseti esasen kapitalizmin kurucu dinamiği. Kapitalist kentleşme pratiğinde, sistemin içinden sunulan bir onarıcı itiraz, kısa/orta vadede hızla sistemce yutuluyor. Türkiye’deki siyasallaşmış İslami veya burjuva sermaye hareketinin inşaat sektöründeki gücü de buradan çalışıyor. Bunu kentsel dönüşüm sahalarında ya da kıyılardan doğal/kültürel değerlerin inşa/yeniden inşaya dönüşen sermaye yatırımlarında açıkça izliyoruz.

6 Şubat ve öncesi depremler peşine çokça yasal düzenleme yapıldı. Sistem hukuk yoluyla yerli-yurtlulaşüyor ve ürettiği krizleri çözer gibi yapıp kısmen yerini değiştirerek sistemin sürekliliğini/sürdürülebilirliğini sağlıyor. Bu sebeple, Eğitim Sen İstanbul 6 No’lu Üniversiteler Şubesi bünyesinde oluşturulan, benim de parçası olduğum “Eğitim ve Kent Hakkı Çalışma Grubu”nun hazırladığı bir çalışmadan söz etmek istiyorum. Söz konusu çalışma grubu pandemi peşine gelen deprem ile eğitimin çevrim-içi yapılmasıyla ve mevcut yapılaşmanın niteliğinin sorgulanması amacıyla kuruldu. Aşağıda çalışma grubunun ürettiği ve üniversitelere gönderilen metin yer alıyor:

6 Şubat 2023 tarihli deprem ülkedeki yapılı çevrenin niteliğini ve güvenilirliğini bir kere daha ve çok daha yakıcı bir biçimde gündemimize taşıdı. Ülkedeki üniversite yerleşkelerini oluşturan her tür işlevli yapının olası bir yüksek ölçekli deprem etkisi karşısında risk altında olması bağlamında;

- Üniversiteniz bünyesinde ve sorumluluğunuzda olan yapıların olası deprem ve diğer doğa olaylarına bağlı risklere karşı güvenilirliği hakkında yetkin kişiler tarafından herhangi bir tespit ve teknik inceleme yapılmakta mıdır? Bu incelemeleri yapan kişiler kurumunuz bünyesindeki teknik ve akademik personel mi, yoksa Çevre Şehircilik Bakanlığı tarafından görevlendirilmiş uzmanlar mıdır?
- Raporları denetleyen yapı denetim firmaları oldu mu, bu firmaların güvenilirlikleri TMMOB’ye bağlı meslek odaları tarafından onaylı mıdır?
- Geçmiş dönem çalışmalar dahil olmak üzere bugüne kadar bünyenizdeki kaç yapının taşıyıcı sistemi, yapı performansı ve depreme karşı dayanımına yönelik çalışma yapılmıştır? Bu çalışmalarda gözlemsel, karot, sıyırma, okuma ve demir donatıların ölçülmesi, hasarlı/hasarsız vd. hangi tespit yöntemleri kullanılmıştır? Değişen deprem yönetmeliklerine bağlı olarak teknik incelemeler güncellenmiş midir? Teknik incelemeler doğrultusunda riskli olduğu tespit edilen yapılar boşaltılmış mıdır?

- Yerleşkenin farklı yerlerinden zemin etüdü yapılmış mıdır? Bu çalışmalar ile ilgili güncel durum nedir?
- Gereken yapılar için onarım ve güçlendirme işlemleri başlamış mıdır? Başladı ise ne aşamadadır ve bu süreç içerisinde yapısal önlemler alınmış mıdır?
- Bu çalışmaların raporları ve sonuçları açık ve şeffaf bir şekilde erişilebilir midir?
- Yerleşkenizdeki kaç yapı orta ve/ya ağır hasarlıdır, yapıların hasar/risk durumuna göre dağılımı nedir? Yerleşkenizde ulusal envanter sistemine kayıtlı tescilli tarihi yapı var mıdır? Bu yapıların risk durumuna karşı onarım-güçlendirme süreçleri, ilgili koruma kurullarının onayına tabi olduğu için müdahale süreçleri daha farklı olacağından bu konuda tasarrufunuz nedir? Bu yapılarda çalışanlar için gerekli önlemler alınıyor mu?
- Üniversiteniz yerleşkesinin risk haritası hazırlandı mı? Bu haritayla ilişkili deprem öncesi anı ve sonrası için -deprem sonrasında çalışanların toplanma, barınma, yiyecek-içecek, enerji, iletişim gibi temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek önlem ve tedbirleri de içeren-acil bir müdahale/kurtarma planınız var mıdır? Koruma önlemleri ve güvenlik tedbirleri ayrıntılarıyla nelerdir? Bu çalışmalar işçi sağlığı ve iş güvenliği uzmanları ve çalışan temsilcileri ile ortak olarak mı yapılmaktadır?
- Deprem davranış bilinci oluşturmak ve bu bilgileri aktif tutmak amacıyla üniversite bileşenlerine düzenli eğitimler verilmekte midir?
- İşyeri deprem acil durum plan tatbikatı yapılmakta mıdır? Tatbikatlar yeterli bilgilendirmeye düzenli aralıklarla mı gerçekleştirilmektedir?
- İşyerlerinde acil durumlar için özel olarak görevli, arama kurtarma ve ilkyardım konularında deneyimli, donanımlı profesyonel ekipler var mıdır? Bu ekipler aktif midir, düzenli olarak tatbikat yapılmakta mıdır ve üniversite bileşenleri tarafından tatbikatlar takip edilmekte midir?
- Yukarıdaki maddelere ilişkin gerekli bilgilendirmeler tüm üniversite bileşenleriyle paylaşılmakta mıdır? Yerleşkenizdeki yapılara risk ve acil eylem planı görünür şekilde gerekli yerlere asılmış mıdır? Bu bilgilere üniversiteniz Web sayfalarından erişmek mümkün müdür? Güncellemeler düzenli olarak ilgili Web sayfalarına ve panolara işlenmekte midir?

İdarenin işlemlerinde objektif, adil ve şeffaf olması ve bu konuda çalışanların bilgilendirilmesi hususu önem arz etmektedir. Zira Bilgi Edinme Hakkı kanununun birinci maddesinde “*Bu Kanunun amacı; demokratik ve şeffaf*

yönetimin gereği olan eşitlik, tarafsızlık ve açıklık ilkelerine uygun olarak kişilerin bilgi edinme hakkını kullanmalarına ilişkin esas ve usulleri düzenlemektir” ifadelerine yer verilmiştir.

Çalışma yöntemi olarak da bu ve eklenebilecek soruları Eğitim Sen şubeleri üzerinden tüm ülkedeki üniversitelere sormak iyi olur diye düşündük. Soruları üniversite bileşenlerinin bilgi edinme kanunu kapsamında CİMER vd. organlar üzerinden tek tek sorması, kurumları cevap vermeye ve eyleme geçmeye yönelik sıkıştırabilir. Bu sorulara verilecek (veya verilmeyecek) yanıtlara ya da üniversite çalışanlarının edindikleri bilgilere göre yerleşke deprem güvenliğini gündemde tutmak için bir sosyal medya kampanyası (imza / tweet vb.) düzenlenebilir, bilgilendirici broşürler hazırlanabilir ve bu bilgiler toplumsal ölçekte yayılabilir.

Sendika üyelerine 6331 Sayılı İş Güvenliği Yasasına istinaden güvenli olmayan yapılarda çalışmama hakkı konusunda bilgilendirme yapılabilir. Hayati tehlike karşısında çalışmaktan kaçınma hakkının kullanılabilmesi için, deprem güvenliği olmayan ortamlarda çalışmaya zorlananların bunu ispat edebilmelerinin hukuki yolu hakkında (resmi rapor/kanıt vb. düzenleme) veri oluşturulabilir. Kurum bilgi vermiyor, önlem almıyor, çalışanları oyuyor veya tahmin edici eylemlere geçmiyorsa hukuken ne yapılabilir üzerine çalışma yapılabilir.

Sendikanın bu konularda TMMOB ile (örneğin İstanbul’da TMMOB İstanbul İl Koordinasyonu -İKK) ortak çalışması (yerleşkelerde denetim, takip vb.) iyi olabilir. İşyeri temsilcileri ile de deprem konusunda düzenli temas yarar sağlar. İşçi sağlığı ve iş güvenliği konusunda da ISIG Meclisi ile irtibata geçilebilir. Buradan KESK+DİSK+TTB+TMMOB iş birliğinde deprem mekân güvenliği bağlamında bir ortak süreç/örgütlenme/güç birliği vb. örülebilir. Çalışma grupları ve katkı verecek kişilerle yapıları incelemek için üniversite ziyaretleri yapılabilir.

Öğrenciler, veliler, öğretmenler, emekçiler ve idari personel dahil olmak üzere tüm okul personelinin sağlıklı bir yaşam alanı sorunsalı yanında, bir de kamu yapısı olarak okulların sağlıklı olması gerekliliği üzerine, bizlerin de deprem, yangın gibi konularda daha etkin yurttaş olabilmemizin yollarını geliştirmek üzere de düşünmek gerekiyor.

Diğer yandan özgürleştirici mekânların inşası için deneysel ortamlar kurmak, örneğin birlikte inşa pratiklerini veya onarıcı üretimleri deneylemek,

yapabilirliği arttıracak yollar geliştirmek de önemlidir. Başka bir eğitim ortamı için başka bir mekânsallık üretimi gereklidir ve bunun için kendi üretim yöntemlerimizi de dönüştürmek ufuk açıcı olacaktır. Bu hususta, benim de kurucularından ve halen parçası olduğum Başka Bir Atölye'nin “*Başka Bir Sağlık Sistemi Yolunca Sağlık Sistemi Üzerine Transdisipliner Çalışma*” başlıklı çalışmasını örnek vermek isterim (Başka Bir Atölye, 2024). Sağlık sistemi üzerine transdisipliner çalışma, herkes için eşit, parasız, nitelikli, erişilebilir, koruyucu sağlık sistemi, diğer bir deyişle başka bir sağlık sistemi yolunda ihtiyaç duyulan ilişkisel bilginin disiplinler/ölçekler arası, çoğul/kolektif bir şekilde üretilmesi metodolojisine dayanır. Bu yolda başta SES ve TTB'nin ürettiği çok sayıdaki çalışma yol göstericidir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu yazı mevcut kapitalist kentleşme içinde eğitim sisteminin mekânsallaşmasını sorunsallaştırıyor. Ve bu sorunsalı, Türkiye'nin yapı çevresinin güncel meseleleri olan deprem, yangın gibi doğal veya insan eliyle gerçekleşen sorunlar üzerinden mesele ediyor. Bu konuda Eğitim Sen'in yapmış olduğu iki basın açıklaması referans verilerek, okulların deprem ve yangından etkilenme süreçleri ortaya konuyor. Kamuoyuna yönelik bu bilgilendirmelere ek olarak, Eğitim Sen İstanbul 6 No'lu Üniversiteler Şubesi bünyesinde oluşturulan “Eğitim ve Kent Hakkı Çalışma Grubu”nun hazırlığı yazıda paylaşıyor.

Metinde mekân ile birey-toplum arasındaki birbirlerini yaşamsal olan her şey üzerinden etkileme gücü dikkate alınarak, eğitimin politik olarak dönüşümünün eğitim mekânlarının da dönüşümü ile bağlantılı olduğu iddia ediliyor. Bu sistem dahilinde eğitimin de sistemin gereğine uygun bir şekilde mekânsallaştığına işaret ediliyor. Tam da bu nedenle eğitimin sisteminin nasıl mekânsallaştığı, aynı eğitimin kendisi gibi sorunsallaştırılmalı ve her iki meselenin devrimci dönüşüm olasılığı bir arada ele alınmalıdır deniyor. Bu bağlamda yapabilirliklerimizi arttıracak yeni yol ve yöntemlerin de tartışmaya açılması gerektiğine işaret ediliyor.

KAYNAKÇA

Başka Bir Atölye. (2024), (Başka Bir Atölye Web Sitesi) (Erişim Tarihi: 14 Mart 2025) <https://www.baskabiratolye.com/bbss>

Eğitim Sen. (3 Şubat 2025), “Milli Eğitim Bakanlığı Okulların Olası Bir Deprem ya da Yangın İhtimaline Karşı Ne Kadar Güvenli Olduğunu Açıklamalıdır” (Eğitim Sen Web Sitesi) (Erişim Tarihi: 14 Mart 2025)

<https://egitimsen.org.tr/milli-egitim-bakanligi-okullarin-olasi-bir-deprem-ya-da-yangin-ihtimaline-karsi-ne-kadar-guvenli-oldugunu-aciklamalidir/>

Eğitim Sen. (5 Şubat 2025), “6 Şubat Depremlerinin İkinci Yılında Deprem Bölgesinde Öğrenci ve Eğitim Emekçilerinin Durumu” (Eğitim Sen Web Sitesi) (Erişim Tarihi: 14 Mart 2025) <https://egitimsen.org.tr/6-subat-depremlerinin-ikinci-yilinda-deprem-bolgesinde-ogrenci-ve-egitim-emekcilerinin-durumu/>

Lefebvre, H. (2012), Gündelik Hayatın Eleştirisi 1 (İstanbul: Sel Yayıncılık, 5. Baskı) (Çev. I. Ergüden).

Lefebvre, H. (2014), Mekanın Üretimi (İstanbul: Sel Yayıncılık, 5. Baskı) (Çev. I. Ergüden).

Lefebvre, H. (2016), Şehir Hakkı (İstanbul: Sel Yayıncılık, 5. Baskı) (Çev. I. Ergüden).

Köksal, T. G. (2024-25), Evrensel Gazetesi Web Sitesi (Erişim Tarihi: 14 Mart 2025) <https://www.evrensel.net/yazar/119/t-gul-koksal>